

PRED 230 ROKMI VZNIKLO SLOVENSKE UČENÉ TOVARIŠSTVO

MGR. PETER CABADAJ

✉ petercabadaj5@gmail.com

The article reflects on the 230th anniversary of the establishment of the first nationwide society of Slovaks, which was based in Trnava. During its existence, the Slovak Learned Society (*Slovenské učené tovarišstvo*) conducted systematic organisational, publishing, research, library, literary, archival and documentation activities. It laid a foundation that later Slovak associations would build upon. Last year's 230th anniversary of the foundation of the Slovak Learned Society as an association of supporters of Bernolák's codification of standard Slovak deserves to be considered alongside Bernolák's anniversaries in this period. It was the first association to operate nationwide and was established 71 years before the Matica Slovenská.

Keywords: Slovak Learned Society, documentation activities, Slovak societies

Počas rokov 2022 a 2023 si pripomínáme 260. výročie narodenia a 210. výročie úmrtia prvého kodifikátora spisovnej slovenčiny, osvietenského spisovateľa, filológa a katolíckeho kňaza Antona Bernoláka. Mimochodom, pred jedenástimi rokmi zaradilo UNESCO jubileá tohto oravského rodáka do Kalendára výročí 2012. Do kontextu spomenutých jubileí zapadá aj vlnajšie 230. výročie založenia Slovenského učeného tovarištva – združenia stúpenčov bernolákovskej spisovnej slovenčiny. Išlo o prvú spoločnosť s celoslovenskou pôsobnosťou, ktorá vznikla o 71 rokov skôr ako Matica slovenská.

Obr. 2 Anton Bernolák. Zdroj: Súkromný archív P. Cabadaja

Obr. 1 Poštová známka vydaná pri príležitosti 200. výročia Slovenského učeného tovarištva. Zdroj: Súkromný archív P. Cabadaja

Záverečné decéniá 18. storočia sú mimoriadne dôležitou etapou aj z pohľadu našich dejín. Okrem iného predstavujú úvodnú fázu národného obrodovania, čiže počiatok transformácie slovenskej národnosti v novodobé etnikum. Túto búrlivú éru charakterizuje v európskych reláciách šírenie osvietených ideí, ktoré povyšujú rozum na jediné meradlo ľudského snaženia a opierajú sa o prirodzené právo človeka na slobodu a rovnosť (vplyvy Veľkej francúzskej revolúcie). Slovenskí katolícki vzdelanci venovali mimoriadnu pozornosť povzneseniu národného jazyka, čím chceli prispieť k prebudeniu národného povedomia širších spoločenských vrstiev. Iba dvadsaťpäťročný Anton Bernolák, kaplán v Čeklisi (dnes Bernolákovo), vydáva v roku 1787 dielo fundamentálneho významu *Filologicko-kritická rozprava o slovenských písmenách*, ktorým uzákonil spisovnú slovenčinu. Na tento opus nadväzovali ďalšie práce, kde Bernolák erudovane predstavil a ďalej rozvíjal ustálený jazyk. Kodifikácia spisovnej reči mala veľký ohlas najmä

v radoch katolíckych vzdelancov a študentov. V krátkom čase sa z ich kruhov čoraz intenzívnejšie a naliehavjšie ozývali hlasy volajúce po vzniku spoločnosti, ktorá by rozhodujúcim spôsobom prispela k naplneniu veľkého poslania – vzbudiť záujem národa o svoju minulosť, kultúru a materinský jazyk.

SÍDLOM BOLA TRNAVA

Všeobecne o Slovenskom učenom tovarištvu vieme, že bolo prvou celoslovenskou kultúrno-osvetovou a národnopolitickou spoločnosťou. Súčasníci ho nazývali aj *Tovarištvom literného umeňá*. Vzniklo v prvej fáze národno-obrodeneckého hnutia a prípravy na jeho založenie ohlásili poslucháči generálneho seminára v Bratislave v roku 1789. Vlastenecky orientovaná katolícka mládež poslala do všetkých krajov Slovenska *Oznámeňa*, vyzývajúce prívržencov a milovníkov nového spisovného jazyka – bernolákovčiny, aby sa združili v Slovenskom učenom tovarištvu. Za dátum vzniku spoločnosti je univerzálne považovaný rok 1792. Dozaista k tomu prišlo po úradnej akceptácii stanov, ktorých obsah, žiaľ, nepoznáme. Hlavným cieľom tovarištva bolo „širiť, pestovať a zošľachťovať nový spisovný jazyk, obnovenú, očistenú slovenčinu, získať jej stúpenčov, organizovať spisovateľov a hlavne organizovať vydavateľskú činnosť a distribúciu tovarišských bernolákovských kníh“. Popritom ale

malo aj široký kultúrny, buditeľský, sociálny a politický program, z ktorého vychádzali spisovatelia, publicisti a ostatní členovia v rámci svojich literárnych, ľudovýchovných a vzdelávacích aktivít. Tovarištvo sídlilo v Trnave, kde od roku 1791 účinkoval Anton Bernolák. V „slovenskom Ríme“ bol jeho hlavný stá-nok, tlačiareň Václava Jelínka, v neďalekom Naháči vykonával pastoračnú činnosť katolícky kňaz a spiso-vateľ Juraj Fándly.

Dôvodov, prečo najlepšie podmienky pre sídlo spolku jestvovali práve v Trnave, bolo niekoľko. Rozhodujúcu časť obyvateľstva tvorili Slováci, existovala tu rozvinutá remeselná výroba. Hoci univerzita už bola zrušená, v činnosti pokračovala spomenutá tlačiareň a ľudia hovorili jazykom najbližším spisovnej norme. Práve v široko-ďaleko známej Jelínkovej tlačiarni vyšla väčšina kníh z produkcie Slovenského učeného tovarištva. Doplním ešte, že Jelínek knihy nielen sádzal, tlačil a distribuoval, ale zbieral aj prihlášky na publikácie, respektíve finančné príspevky a dary. „*Na slovo Bernoláka hlavy zdvihli Slováci, aby svoje učenie pozdvihli, aby svoj národ skrášlili písmami a svoju chválu rozmnožili knihami, vystavili Tovarištvo učené v Trnave v hlavnom stánku založené*“ (Jozef Valentini 1800).

Aj keď na čele tovarištva stál ako vedúca osobnosť Anton Bernolák, organizačnú, pokladničnú, editorskú a archivársku činnosť obetavo zabezpečoval najmä Juraj Fándly. Medzi ďalších aktívnych a známejších členov, mecénov a priaznivcov spoločnosti patrili Jur Palkovič, Ondrej Mésároš, Alexander Rudnay, Jozef Ignác Bajza, Matej Kyselý, Anton Benčíč, Šimon Fába, Anton Ďateľ, František Xaver Fuchs, Juraj Hollý, Jozef Nejedlý, Anton Palšovič, Jozef Vurum,

Obr. 3 Slovenské učené tovarištvo so sídlom v Trnave. Zdroj: Súkromný archív P. Cabadaja

Ján Nepomuk Arady, Pavol Beznák, Anton V. Gazda či gróf Mikuláš Čáki (išlo o jediného člena Slovenského učeného tovarištva, ktorý bol príslušníkom vyššej šľachty – veľkú časť svojho majetku rozdal na sociálne účely).

POBOČNÉ STÁNKY

Kľúčovú úlohu v snahách tovarištva zohrávali pobočné stánky, rozmiestnené takmer po celom území Slovenska. Vznikali zvyčajne v katolíckych cirkevných strediskách (Nitra, Banská Bystrica, Rožňava, Jäger) alebo v obciach, kde žila národne uvedomelá osobnosť, a to za aktívnej podpory národne vyhranených vzdelancov z okolia (Solivar, Veľké Rovné). Okrem spomenutých miest a dedín vykonávali aktívnejšiu činnosť i pobočné stánky vo Viedni, v Bratislave, Ostrihome, Košiciach a Spišskej Kapitule. Pobočné stánky mali charakter organizačných centier, v ktorých poverený jednotlivec (zberač, kolektor) zhromažďoval adresy, zbieral predplatné na knihy a vo svojom okolí bol zároveň propagátorom novej slovenčiny, slovenských kníh a národného programu bernolákovcov.

Zo „zberačov“ sú však podľa mena známi len dvaja – Jozef Sentišek z Veľkého Rovného a Ján Kazička zo Solivaru (neskôr z Košíc).

Vôbec prvý pobočný stánok vznikol v Nitre (1792 – 1796) a evidoval 46 členov; jeho ústrednou postavou bol Anton Ďateľ. Agilná pobočka vo Veľkom Rovnom (1792 – 1796) pod organizačným vedením neúnavného kaplána Jozefa Ševčíka združovala 70 osôb, vrátane jednotlivcov z Oravy, Liptova a Turca, z toho 23 svetských členov. Banskobystrický pobočný stánok (1792 – 1796) mal okolo 25 členov, zväčša kaplánov, ktorí odoberali knihy. Širšiu spolkovú činnosť však nevyvíjali. Pobočka tovarištva v Solivare (1792 – 1794) patrila medzi najmenšie; v roku 1793 ju tvorilo sedem osôb. Do kategórie najaktívnejších sa bohatou činnosťou zaradil stánok v Rožňave (1794 – 1796), ktorý mal 27 členov. Najširšou teritoriálnou pôsobnosťou sa vyznačovala pobočka v Jágrí (1794 – 1796), keďže jej členovia vykonávali spolkové aktivity na území Abovskej, Šarišskej a Zemplínskej stolice. Vyše tridsaťčlenná základňa pozostávala prevažne z miestnych chudobných kňazov. Zhruba dvadsať percent zo 446 známych členov Slovenského učeného tovarištva boli príslušníkmi svetského stavu (učitelia, úradníci, notári,

zemia, lekári, mešťania, remeselníci, kupci), dominantný zvyšok členskej základne tvorili katolícki kňazi (dedinskí farári), rehoľníci, klerici a niekoľko príslušníkov vyššej hierarchie. Najväčšia časť členov – kňazov pozostávala z odchovancov jozefínskych seminárov (Bratislava, Jáger), kde sa uplatňovala zásada rozširovať všeobecné vzdelanie kňazov, a tak ich pripraviť na účinnejšiu osvetovú prácu. Jedným z najefektívnejších prostriedkov pri šírení osvetu malo byť používanie ľudového jazyka, čo vyplývalo aj z cisárskeho nariadenia, že obyvateľstvo treba vzdelávať v jeho materinskej reči. Platí teda tvrdenie, že hoci v bernolákovskom hnutí, a rovnako tiež tovaríštvu, sa na činnosti zúčastňovali najmä katolícki kňazi, nešlo výlučne o hnutie cirkevné alebo náboženské, ale v celom rozsahu národné – so silným dôrazom na obrodenské a buditeľské ciele.

EDIČNÁ ČINNOSŤ

Aktivity tovaríštvu sa prioritne sústreďovali na literárnu tvorbu publikovanú v bernolákovskom spisovnom jazyku a na vydávanie jej plodov. Ani jeden rok nemal byť – podľa Fándlyho – bez vydania slovenskej knižky. Celkovo uzrelo svetlo sveta 11 titulov v dvadsiatich zväzkoch. Išlo o diela ľudovochovného, národnobuditeľského a náboženského charakteru, ktoré prostredníctvom pobočných stánkov dostávali všetci členovia tovaríštvu. Jednotlivé publikácie možno identifikovať podľa toho, že na titulnej strane je poznamenané: *Witlačené z Útratami Pánow Predplatiteľov*.

Edičnú činnosť odštartoval Fándlyho *Pilný domajší a poľný hospodár*, ďalej vyšli dva hospodárske spisy, jedny dejiny, divadelná hra, päť kázní a dve polemiky. Pod príslušnými vydania sú podpísaní piati autori, respektíve prekladatelia. Menovite išlo o Antona Benčíča (preklady polemík *Manna spasiteľná 1 – 4*, *Kameň probujúci*, *Rozepre víri*), Juraja Fándlyho (hospodárske spisy *Pilní domajší a poľní hospodár 1 – 4*, *Zelínkár*, kázne *Príhodné a svätečné kázne*; pod názvom *Compendiata historia gentis Slavae* upravil, aktualizoval a vydal Papánkove *Dejiny slovenského národa*), Antona Vojtecha Gazdu (*Fructus maturi 1 – 2*, *Hortus florum 1 – 2*, *Bolestné sťažování pre nás trpících Krista Pána*), Michala Klimka (dráma *Krizant a Daria*) a Mateja Kyselého (kázeň *Doverné a spasiteľné rozmlúvaní*). Zamýšľané edičné plány obsahovali aj vydávanie slovenského šlabikára a učebníc.

Niektoré zdroje uvádzajú, že v roku 1795 viedenská pobočka tovaríštvu pripravila podklady na vydávanie slovenských novín, ktoré mali vychádzať dvakrát týždenne na jednom hárku. Tento odvážny zámer sa nakoniec nerealizoval v dôsledku zosilnených represálií po prezradení jakobínskeho hnutia.

Unikátnou pamiatkou, ktorá dokumentuje činnosť Slovenského učeného tovaríštvu, je Fándlyho dielo. Možno ho vnímať tiež ako originálny tlačený archív. Autor napríklad vo svojich textoch zverejnil menoslov členov tovaríštvu ako predplatiteľov, v treťom zväzku *Hospodára* zas publikoval vlastnú bohatú korešpondenciu. Viaceré listy reflektujú dobové literárne dianie na Slovensku (nechýbajú ani legendárne brisné polemiky medzi Fándlym, Bajzom a Bernolákom) a zároveň predstavujú cenný autentický príspevok k dejinám tovaríštvu.

BERNOLÁKOVSKÁ KNIHA

Oprávnené možno konštatovať, že stredobodom národnouvedomovacieho procesu sa aj na Slovensku stala kniha. Smerovala k nej celá vedecká, náučná, pedagogická i osvetová činnosť bernolákovcov. Keď už uzrela svetlo sveta vo vlastnej tlačiarňi a premyslenou kolportérskou stratégiou bola doručená do každého stánku (v podstate každému členovi hnutia), nastal proces jej širokospektrálneho pôsobenia v oveľa širšom okruhu obyvateľstva, než ako v prípade latinských, nemeckých či maďarských titulov. Bernolákovská kniha bola totiž rečovo zrozumiteľná a atraktívna aj svojím obsahom, lebo mala povzniesť mravnosť slovenského ľudu, posilniť jeho ducha a poskytnúť mu potrebné znalosti pre viaceré sféry každodennej činnosti – neraz i tie, ktoré súviseli so zlepšením hmotného zabezpečenia. Jedným dychom doplním uvedené tvrdenie o fakt, že bernolákovská kniha bola oproti inojazyčným publikáciám výrazne účinnejším nástrojom pri odstraňovaní negramotnosti slovenského etnika.

Známy knihovník, bibliograf, historik a katolícky aktivista (už zosnulý) Štefan Hanakovič tvrdil, že „kniha sa pre každého člena bernolákovského hnutia, no zvlášť pre jeho najvýraznejšie osobnosti, stala nevyhnutnou potrebou osobného vzdelania. Veď ako by mohli prinášať niečo nové bez neustáleho štúdia? K tomuto konštatovaniu možno pridať doplnok, že sprievodnou a rovnocennou potrebou bolo šíriť poznatky aj medzi sebou, aj vo svojom okolí.“ Plat-

nosť citovaných slov potvrdzujú nielen stanovy tovarišstva, ale i celkový charakter jeho všestranných aktivít. Členovia združenia si knižné zväzky do osobných biblioték zhromažďovali účelovo, pričom mať v nich tituly z produkcie vlastnej tlačiarne, respektíve edičnej činnosti tovarišstva bolo samozrejmom povinnosťou. Hoci ešte nešlo o verejnú knižnicu v dnešnom zmysle slova, túto úlohu už v niektorých ohľadoch prakticky plnili. „Veď z nich sa hlasno predčítavalo zhromaždeným na ‚hodinkách večerňajšieho učenia‘ alebo v nedelu popoludní, za čo horlil najmä Fándly, a cez ne sa mal učiť a upevňovať jazyk i jeho pravopis.“

Kardinálny význam z hľadiska udomácnenia slovenčiny mala náboženská literatúra, osobitne preklad *Svätého písma*, modlitby, piesne a napokon aj slovenský text používaný v liturgii pri obradoch. Plným právom možno tvrdiť, že takéto knihy sa používali v oveľa širšom rozsahu, ako bol počet členov Slovenského učeného tovarišstva. Najvýznamnejším zreteľom bola v tomto ohľade skutočnosť, že náboženské knihy a texty sa stali majetkom – duchovným i jazykovým – ľudu, ktorý pri častom používaní vedel z nich veľa naspamäť. Rozhodne platí konštatácia, že liturgický jazyk spájala náboženské komunity doma a markantne pôsobil aj mimo územia Slovenska, čo neskôr v kontexte národného hnutia využili sprvu evanjelickí a napokon i katolícki duchovní činitelia. Kostol a tam, kde to bolo možné, aj škola predstavovali stredobod národného života. Zhmotnenie tejto idey má korene v univerzálnom odkaze veľkomoravskej misie svätých Cyrila a Metoda, dnešných spolupatrónov Európy. Zachovaná korešpondencia prezrádza, že mladšia garnitúra bernelákovcov mala v neskoršom období aj vyššie ambície. Napríklad z listu Martina Hamuljaka adresovaného Jurajovi Palkovičovi (27. 2. 1830) vieme, že Ján Koiš chcel zriadiť centrálnu slovenskú knižnicu z „najlepších prác bernelákovcov“. Agilný Hamuljak v spomínanom liste píše, že už vyvinul úsilie a vynaložil aj nemalé finančné zdroje na akvizíciu slovenských kníh.

UMELECKÁ SPISBA

Literárna história, rôzne knihy, príručky či encyklopédie zvyknú hodnotiť Slovenské učené tovarišstvo ako dôležitý medzník vo vývine národnej kultúry a literatúry, oceňujú jeho prínos, vklad a inšpirujúcu silu. Zaujímavou látkou je v tejto súvislosti umelecká spisba bernelákovcov, ku ktorej sa dodnes pristupuje len z kultúrnohistorických pozícií, respektíve zúžene

a zjednodušujúco. Vnímaná bola najmä spod zorného uhla kultúrno-osvetového účinkovania členov tovarišstva a jeho pokračovateľov, čím zjavne prišlo k nivelizácii hodnôt. Ako konkrétny príklad môže poslúžiť Juraj Fándly, ktorého literárna história označuje za významného reprezentanta slovenskej obrodeneckej prózy. On sám však dával jednoznačne najavo, že písal vyslovene ľudovýchovné či didaktické texty, ktorými sa usiloval poučovať a národne uvedomovať širšie ľudové vrstvy a povzniesť ich vzdelanostnú úroveň. Vznikol tak mylný dojem, akoby príslušníkov tovarišstva literárne otázky vôbec neinteresoali...

Isteže, ťažisko činnosti predstavovali náboženské, vzdelávacie a ľudovýchovné aktivity. Hoci slovenskej umeleckej spisbe nevenovali hlbšiu pozornosť, z niektorých indícií je zrejme, že mali záujem povzniesť ju na kvalitatívne vyššiu úroveň. Konkrétne máme na mysli integráciu princípov literárneho klasicizmu do národnej literatúry (kultúry). Alebo povedané slovami znalca témy Cyrila Krausa, išlo im o „slovenskú modifikáciu klasicizmu“. „Moderný mysliteľ“ Anton Bernolák veľmi dobre vedel, že základným predpokladom úspešného rozvíjania slovenskej literatúry a splnenia náročnejších úloh je vytvorenie adekvátnych podmienok. Explicitne bolo treba mať k dispozícii „kvalitný nástroj“ – bohatý, členitý a tvárny jazyk, ktorý bude môcť zobraziť aj vznešené ideály. Práve o takýto jazyk išlo Bernolákovi pri kodifikovaní spisovnej slovenčiny, ako o tom píše v úvode k svojej *Gramatike* (*Grammatica Slavica* 1790). Sklapevne bol presvedčený, že spisovný jazyk „Slovákov v Uhorsku“ má všetky predpoklady byť rovnocenným partnerom iných európskych rečí. Od začiatku ho považoval tiež za kvalitný literárny jazyk, čo presvedčivo dokumentoval svojím šesťzväzkovým *Slovníkom slovenským, česko-latinsko-nemecko-uhorským* (*Slowár... 1787 – 1808*), ktorý je potvrdením Bernolákových názorov čo sa týka bohatstva, lahodnosti a vznešenosti slovenčiny. Nielenže disponuje mnohotvárnou vyjadrovacou zásobou, ale na slová a výrazy európskych jazykov má i rovnocenné ekvivalenty. Reč „Slovákov v Uhorsku“ zároveň Bernolák pokladal za „uspôsobenú aj pre vznešené antické formy, pre časomernú prozódii“. Apropos, prozodickým otázkam venoval vo svojej *Gramatike* samostatnú kapitolu. Podľa Bernoláka ak má slovenská poézia spĺňať náročné estetické kritériá, musí byť z formálneho hľadiska dokonalá, respektíve konzekventne sa riadiť pravidlami časomernej prozodie.

Stvárnňovanie „vznešených ideí“ vo „vznešenej forme“ predstavovalo v ére tovarišstva bazálny postulát

slovenskej básnickej tvorby. „Vznešená forma bola antická časomiera, vznešené idey myšlienky osvietenské presiaknuté ideálmi antickej a kresťanskej literatúry a kultúry. Medzi tieto myšlienky pribudla aj idea slovenského národa.“

Členovia Slovenského učeného tovarišstva už v jeho začiatkovej fáze pripravili štartovaciu plochu pre kvalitatívne novú tvár domácej umeleckej spisby – slovenský literárny klasicizmus. Zobrazenie „vznešených ideí“ vo „vznešenej forme“ bolo záväzné nielen pre nich, ale i pokračovateľov. Ak sa niekedy vyslovili vzhľadom na literárne témy, uvažovali v intenciách „bernoľákovského postulátu“, respektíve „postulátu slovenského klasicizmu“, ktorý kládol enormné nároky na tvorcov poézie. Bezpochyby si dobre uvedomovali, že písať časomerné básne na istej kvalitatívnej úrovni nie je vôbec ľahká úloha. Pociťovali aj ťarchu veľkej zodpovednosti, ako registrujeme v archívnych zdrojoch, a s ohromným rešpektom predstupovali zoči-voči verejnosti. Spomedzi bernoľákovcov tvoril básne pravidelnejšie iba Ján Vojtech Šimko; nedosahovali ale adekvátnu úroveň, na čo otvorene poukázal Ján Hollý, ktorý mal k nim vážne výhrady. Aj „slovenskému Homérovi“ však trvalo dosť dlho, kým našiel odvahu verejne prezentovať vlastné verše. Dochádza k tomu až po starostlivej príprave, keď sa „remeslu“ vyučil na prekladoch z antickej poézie. Ján Hollý vytvoril svoje hrdinské básne, elégie, selanky a ódy až vtedy, keď mal aj teoretickú výzbroj, keď si dôkladne osvojil princípy časomernej prozódie. Vzniklo tak vrcholné dielo bernoľákovskej modifikácie domáceho literárneho klasicizmu, ktorého základy budovali príslušníci Slovenského učeného tovarišstva.

Od momentu, keď členovia tovarišstva „predkladali“ projekt slovenského klasicizmu až po jeho „naplnenie a vyvrcholenie“, uplynulo polstoročie. Dozaista možno hovoriť o silnej životnosti a životaschopnosti, lebo porovnateľnú vitalitu mal v našej literárnej histórii len máloktorý koncept. Aj tým sa zhodnocujú zásluhy Slovenského učeného tovarišstva na rozvoji domácej umeleckej spisby.

TROJGENERAČNÝ ZÁBER

Slovenské učené tovarišstvo – jedinečný vklad katolíckej inteligencie do národných dejín Slová-

kov – patrilo rozsahom členskej základne (okolo 500 osôb) k najpočetnejším osvetovým a literárno-vydavateľským organizáciám v Uhorsku. Celkovo hodnotiac jeho význam možno súhlasne s Evou Kasmanovou (1992) konštatovať, že „ako prvý celoslovenský kultúrny spolok, združujúci príslušníkov generácie bernoľákovcov, vykonalo priekopnícku prácu na poli národného obrodenia Slovákov. Iniciatívne prišlo s myšlienkou aktivizovať kultúrny život ustálenou spisovnou rečou a vo veciach národnej ideológie sa dôraznejšie ako predchádzajúce generácie vyhranilo v zmysle slovenskej národnej osobitosti. Pritom tieto akcie neboli len vecou jednotlivcov a vymedzených krajov, ale do činnosti tovarišstva sa začlenili predstavitelia celej súvekej katolíckej časti slovenskej inteligencie... Bernoľákovci a bernoľákovčina zohrali v národnom vývine Slovákov progresívnu úlohu. Splnili svoje národnobuditeľské poslanie, napomohli rozvoj slovenskej literatúry a kultúry. Bernoľákovčina ako spisovný jazyk sa používala viac ako 60 rokov a zasiahla tri generácie. Svoje vyvrcholenie našla v činnosti Slovenského učeného tovarišstva a nadväzovali na ňu členovia Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej. Príslušníci generácie bernoľákovcov združení v tovarišstve, ako aj ich nasledovníci boli tvorcami jedného z najvýznamnejších i najzaujímavejších období našich novodobých dejín.“

Literatúra zvykne uvádzať, že činnosť Slovenského učeného tovarišstva zanikla okolo roku 1800. Čoskoro ale na jeho šlachetný univerzálny odkaz nadviazali slovenskí evanjelici. Z podnetu Bohuslava Tablica vznikla v roku 1810 Učená spoločnosť banského okolia, na pôde evanjelického lýcea v Bratislave bola v školskom roku 1827/28 založená Spoločnosť československá. Istotne stojí za zmienku aj Malohontská učená spoločnosť, ktorá vznikla zásluhou Mateja Holka a Jána Feješa už v roku 1808 (sídlila v Nižnom Skálniku).

Príslušníci mladšej generácie bernoľákovcov konštituovali v Budíne na základe iniciatívy Martina Hamuljaka Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej (1834). Cieľom jeho aktivít bolo pestovať materinský jazyk, zblížovať stúpcov češtiny s bernoľákovcami a posilňovať národné hnutie proti vzrastajúcej maďarizácii. Integrované úsilie slovenských vzdelancov však vyvrcholilo až v roku 1863 založením Matice slovenskej. To je už ale iná kapitola našej národnej histórie.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- BAKOŠ, Mikuláš, 1984. Poézia u bernolákovcov pred Hollým. In: *Z dejín slovenského verša*. Bratislava: Tatran, s. 7-40.
- BÁLENT, Boris, 1964. K organizácii a vydavateľskej činnosti Slovenského učeného tovarišstva. In: *K počiatkom slovenského národného obrodzenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 190-191.
- CABADAJ, Peter, 2016. *Dlaňové priznanie (a iné texty)*. Martin: Matica slovenská. 173 s. ISBN 978-80-8128-168-6.
- HAMADA, Milan, 1990. Zrod osvietenскеj literatúry na Slovensku. *Slovenská literatúra*, 37(5), s. 393-427.
- CHOVAN-REHÁK, Juraj, 1992. *Pamätnica Antona Bernoláka*. Martin: Matica slovenská. 292 s.
- KASMANOVÁ, Eva, 1992. *Slovenské učené tovarišstvo*. Martin: Matica slovenská. 13 s. ISBN 80-7090-226-4.
- KOTVAN, Imrich, 1957. *Bibliografia bernolákovcov*. Martin: Matica slovenská. 412 s.
- KRUŽLIAK, Imrich, 1975. *Živé stopy*. Cambridge (ON, Kanada): Priatelia dobrej knihy.
- KÚTNIK-ŠMÁLOV, Jozef, 1947. Zástoj katolíckej hierarchie v slovenskom národnom a kultúrnom živote. In: *Mons Sancti Martini*. Spišská Kapitula: Nákladom edície KA v Biskupskom spišskom roku Pána 1947, s. 57-172.
- MAŤOVČÍK, Augustín, 1964. Anton Bernolák: Život a dielo. In: *K počiatkom slovenského národného obrodzenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 137.
- OSVALD, František Richard, 1893. *Tovaryšstvo I*. Ružomberok: Karol Salva. 95 s.
- PETRÁŠ, Milan, 1993. *Slovenské učené tovarišstvo 1792 – 1992*. Trnava: Západoslóvenské múzeum. 174 s.
- RADVÁNI, Hadrián, 1992. *Slovenské učené tovarišstvo: Organizácia a členstvo v rokoch 1792 – 1796*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, s. 135-137.
- ŠIMONČIČ, Jozef, 1964. Trnava a počiatky bernolákovského hnutia. In: *K počiatkom slovenského národného obrodzenia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, s. 209-220.
- ŠIMONČIČ, Jozef, 1965. Jelínkovská tlačiareň v Trnave. In: *Knižničný zborník 1965*. Martin: Matica slovenská, s. 103-127.
- VALENTINI, Jozef, 1800. *Chválospev o Učeném slovenském tovarišstve*.
- ZLATOŠ, Štefan, 1939. *Písmo sväté u bernolákovcov*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. 327 s.